

JOHDANTO

Pyhämaa oli vuosisatojen ajan Varsinais-Suomen luoteisin seurakunta, sittemmin myös kunta. Siihen kuului Pyhämaan Luodoksi kutsutun pääsaaren ja muitten saarten lisäksi pääosa siitä rannikko- ja saaristoalueesta, joka nykyisin tunnetaan Pyhärannan kuntana. Seudun kirkollinen historia ulottuu katoliselle keskiajalle. Vuonna 1639 alueista muodostettiin luterilainen seurakunta, jota alettiin kutsua Pyhämaaksi. Pääkirkko oli Pyhämaan Luodossa ja kappeli Pyhärannan Rohdaisissa. Firenzessä 1647 painetussa kartassa alue esiintyy muodossa Pyheme.

Maan kohoamisen myötä Uudenkaupungin Pyhämaan pääsaari on nyt kiinnittymässä mantereeseen. Näin Luodon kauimaksi pohjoiseen pistävä kärki saa uudenlaisen oikeutuksen vanhalle nimitykselleen. Paikkakunta tunnetaan edelleen myös perinteisellä nimellään Maanpää eli suuren saaren (= maan) uloimaksi merelle työntyvänä kolkkana. Maanpäästä tulee ”mantereen pää” ja Pyhämaan ja Pyhärannan välissä oleva Mannervesi muuttuu sisämerestä lahdeksi.

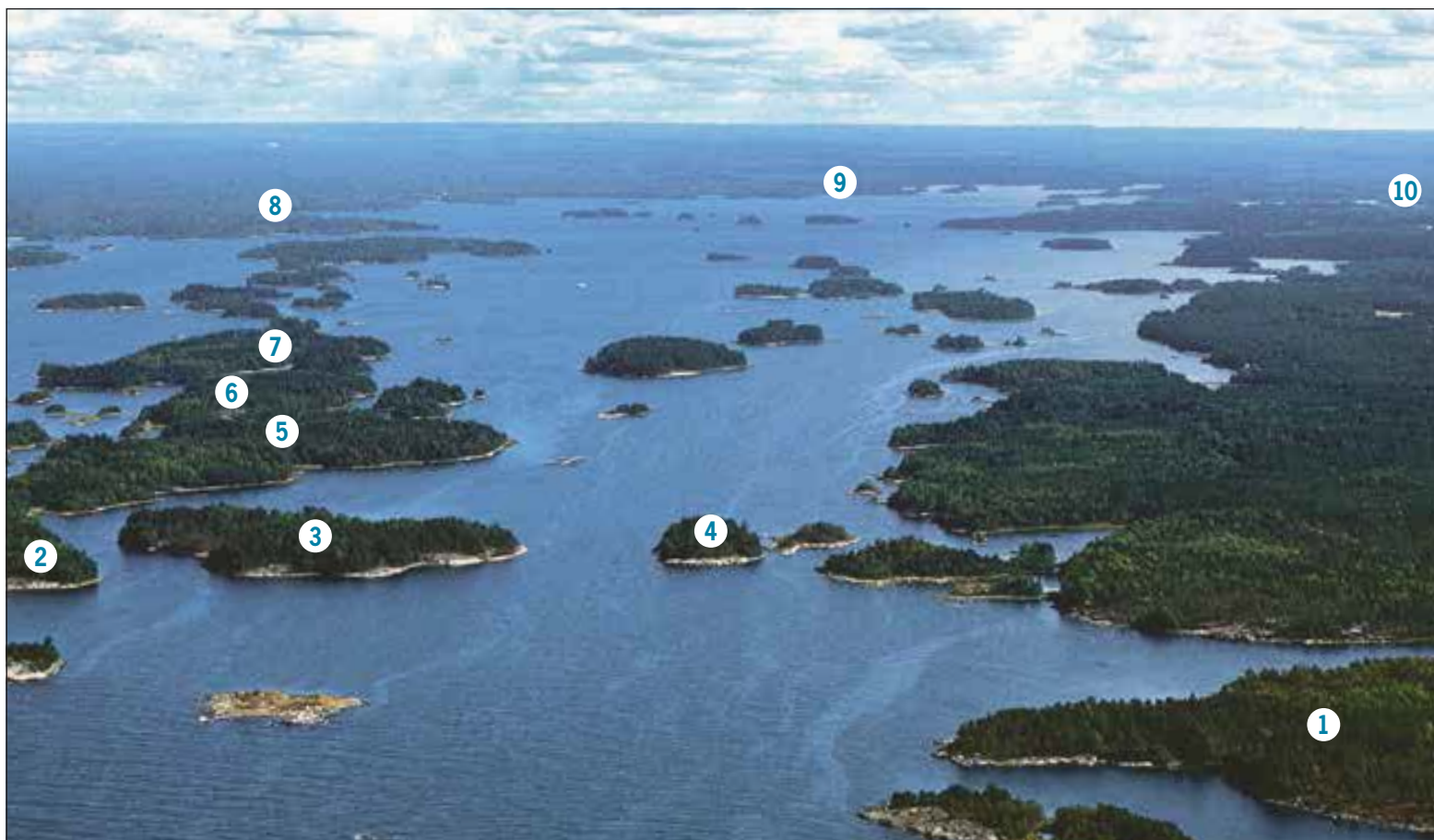
Vielä 1800-luvun alkupuolella Luoto oli selkeästi saari ja sen ääriolkka Maanpää oli autio ja tyhjä. Ensimmäiset vakinaiset asukkaansa tämä Pitkäluodon kylään kuuluva alue sai, kun kaksi kalastajaa, Matts Fagerström ja Petter Thomasson, hakeutuivat seudulle. He olivat, kuten monet muut perheet noina vuosikymmeninä, lähteneet Ahvenanmaalta, Brändöstä kohti pohjoista, kun kotoisilla kalavesillä alkoi anti kaventua. Brändön Innerskäristä lähtenyt Fagerström päätyi alkuun Luvialle ja Brändön Asterholmasta kotoisin oleva Thomasson Raumalle. Sieltä molem-

mat tulivat Pyhämaan Luodon pohjoiskärkeen, jonka he olivat havainneet sopivaksi alueeksi kalastamiseen ja asumiseen. Meri-Ihamona tunnetusta saaresta löytyi torpan paikka kummallekin ja sinne he asettuivat perheineen elämään, Matts Fagerström 1842 ja Petter Thomasson 1849.

Vain harvat saaret suojaavat Maanpäästä meren puolella. Aivan niemen kärjessä on kuitenkin lahti, jonka suuta peittää saari pohjoispuolella ja lähestymissalmea pienempi saari lännessä. Täällä on paikkoja, joissa veneet ja asumukset ovat hyvässä turvassa vain muutaman kilometrin päässä olevan avomereren voimalta. Lahden länsirannalla oleva paikka tunnetaan Maa-Ihamona ja pohjoispuolinen saari Meri-Ihamona. Yhdessä ne muodostavat yhteisön, joka lähes puolitoista vuosisataa harjoitti pelkästään kalastusta ja jossa parhaimmillaan asui tusinan verran itsenäisiä kalastajatalouksia.

Petter Thomasson oli syntynyt Brändössä 1807. Hänen pojanpoikansa Selim Saaren poika on Viljo Saari, joka on syntynyt Nuutinpäivänä 13. helmikuuta 1921 Pyhämaassa. Viljo Saari on esivanhempiansa tapaan toiminut koko aktiivi-ikänsä kalastajana. Hänen poikansa Seppo Saari jatkoi Maanpäässä viidennessä polvessa päätoimisena samaa perinteistä ammattia, jota hänen sukunsa ainakin seitsemän-kahdeksan sukupolvea taaksepäin, mm. Thomas Thomasson (s. 1725), harjoitti jo Brändön Asterholmassa. Viljo Saari on keskeisessä asemassa tässä julkaisussa esiintyvien Pyhämaata koskevien tietojen antajana.

Ihamon kalastajayhteisö on pitkälti elänyt omavaraisena niil-

Ilmakuva Mannervedestä. Etualalla ns. Marikarin suntti, josta johtaa merkitty pienveneväylä Pyhärannan ja Pyhämaan kirkonkyliin sekä Pyhärannan Santtiolle. Saaret numeroituina kuvaan: 1. Meri-Ihamo, 2. Sammalluoto, 3. Marikari, 4. Pikku-Marikari, 5. Huhtkari, 6. Kolbi, 7. Salmisto, 8. Santtio, 9. Pyhärannan kirkonkylä ja 10. Pyhämaan kirkonkylä

lä ehdoilla, jotka meri on asettanut. Laajimmillaankin yhteisö Maa- ja Meri-Ihamossa sai elantonsa pelkästään kalastuksella. Kaikki muu tarpeellinen hankittiin käytännöllisesti katsoen kokonaan ulkopuolelta. Alkuun oli kyseessä pääosin vaihdantatalous, josta asteittain siirryttiin rahatalouteen. Kotitarpeiksi Ihamon kalastajatiiloilla ryhdyttiin kotieläinten pitoon ja maan viljelyyn vasta sangen myöhään.

Pääelinkeinon, kalastuksen kehittämisessä ollaan seudulla oltu aina hyvin aloitekykyisiä. Juuri Ihamo on yksi niitä kanavia, joiden kautta Gotlannista peräisin oleva ajoverkkokalastus levisi edelleen Ahvenanmaalta Manner-Suomen rannikkopitäjiin 1800-luvun loppupuolella. Pitäytyminen kalastajataloudessa ja uudisasukkaiden ruotsinkielinen tausta säilyttivät Ihamossa elämäntavan ja ammatinharjoituksen kulttuurin, jossa on omaperäisiä piirteitä muuhun Pyhämaahan, jopa lähimpiin naapurikyliin verrattuna. Alkuun tämä ero tuntui selkeimmin kielessä. Viljo Saari ja hänen ikäluokkansa ovat ensimmäisiä täysin suomenkielisiä sukupolvia, isät ja isoisät puhuivat vielä osin tai vain yksinomaan ruotsia. Niinpä ihamolaisten suomenkielessä on paljon sanoja, jotka ovat heidän käytössään saaneet omaperäisen asunsa tai merkityslisänsä. Jonkin venetyypin nimitys saattoi poiketa linnuntietä vain kymmenkunnan kilometrin päässä olevissa Kurasilan ja Kammelan kylissä käytetystä nimityksestä.

Kalastajien ammattiin liittyvä kieli muuttuu ja yhdenmukaistuu teknologisen ja yhteiskunnallisen kehityksen menossa. Näin

monet perinteiset termit työntyvät historiaan. Aktiivisesti kalastusammatin edistämiseen liittyvässä yhdystoiminnassa ja edelleenkin kotiseututyössä mukana oleva Viljo Saari on merkittävällä tavalla ymmärtänyt oman kotiseutunsa ja nimenomaan ammattikuntansa perinteiden säilyttämisen arvon.

Keskeistä osaa vanhasta kalastusperinteestä ovat toisaalta jo käytöstä jäänyt esineistö ja toisaalta näihin asioihin liittyvä sanasto sekä tietysti toimintatavat ja -menetelmät. Itse vielä menneeseen aikaan kuuluvia sanoja käyttäneenä hän saa viimeisenä sukupolvena vanhat termit eloon niiden oikeissa yhteyksissä. Näin hänen kokemuksensa ja näkemyksensä asioiden yhteyksistä pystyy sitomaan edeltävien polvien työn nykyiseen ja sitä kautta tulevien sukupolvien työhön.

Mannerveden kummallakin puolella on monilla tahoilla tehty aktiivisesti työtä kotiseutuperinteen keräämisessä ja säilyttämisessä. Perinnettä on myös kyetty nykyaikaan sopivissa muodoissa siirtämään paikkakuntalaisten tietoisuuteen ja harrastukseksi. Vahvassa asemassa seudulla on luonnollisesti meriperinne kaikkine osa-alueineen. Teoksen perinnehistoriaosuus liittyy keräystyöhön, joka alunperin lähti liikkeelle 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa muutamien pyhärantalaisten kotiseutuihmisten aloitteesta.

Tämä julkaisu on osa Santtioseura ry:n meriperinteen keräystyötä. Alkuosa ja arvokas kalastukseen liittyvä sanasto perustuvat pääosin Viljo Saaren perinnearkiston nimeä kantavaan teksti- ja kuvakokoelmaan.